

Slovenská poesie v revolučních letech. Zvýšený zájem literární historie o nedávnou minulost projevuje se monografiemi i pracemi soubornými. Značnou kritikou a polemickou pozornost vzbudily před časem knihy Drozdova a Jišova, sledující českou poezii dvacátých let v souvislosti s kulturní politikou Komunistické strany Sovětského svazu a se sovětskou poezií. Ze slovenské strany se k těmto pracím přidružila Jána Breziny *Slovenská poézia v revolučných rokoch 1917—1921* (*AK ohlasom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v slovenskej poézii*); vydalo ji v r. 1957 Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Na rozdíl od obou jmenovaných knih českých nemá Brezinova práce srovnávací zaměření. Nevztáhá si literárních vztahů a vlivů, zaznamenává pouze, jaký ohlas měla v dílech slovenských básníků první světová válka, Únorová a Říjnová revoluce, vznik samostatného československého státu, boje o třídní charakter republiky, ozbrojený konflikt s Maďarskou republikou rad. Jednotlivé studie zjišťují tyto ohlasy postupně u Martina Rázuse, Vladimíra Roya, Štefana Kréméryho, Janka Jesenského, u básnických epigonů, u příslušníků nejmladší básnické generace a konečně u Pavla Országha-Hviezdoslava.

Studie o Hviezdoslavovi je nejobsáhlejší. Sleduje Hviezdoslavovu válečnou a poválečnou činnost ze sociálního a politického aspektu, odlišuje v ní prvky progresivní od zpátečnických, ukazuje, jak se Hviezdoslav pravdě blížil a jak se od pravdy vzdaloval. Hviezdoslav je v té době stále ještě vedoucí básníkem osobností slovenské literatury. Žije ve vědomí slovenské společnosti a zvláště její polkrokové části jako básník hluboce lidské lyriky a jako neúnavný bojovník za národní svobodu. Toto vědomí posiluje také ta okolnost, že Krvavé sonety, psané hned na prahu první světové války, v srpnu a září 1914, dostaly se čtenářům do rukou, až když válka skončila. V Krvavých sonetech rozpoznal Hviezdoslav příčinu války v kapitalistickém, imperialistickém sobectví, ale zároveň uvěřil, že po vojné sobectví jednotlivců i národů pomine. Krvavé sonety považuje Brezina za poslední vrchol v Hviezdoslavově tvorbě, jejíž závěrečné období má naopak tendenci sestupnou. Jenom nejasně tušil Hviezdoslav význam Velké říjnové socialistické revoluce. V revolučních akcích slovenského a maďarského proletariátu spatřoval nebezpečí pro těžce vydobytou národní svobodu a vyslovil se proti nim. Kritisoval sice kapitalistické praktiky šířící se v republice, jejich podstatu však neviděl. Stává se oficiálním básníkem, opožděje se za dobu a nechápe dost dobře, že slovenský lid, který dobyl národní svobody, chce dosáhnout také osvobození sociálního. Do konce života se sice Hviezdoslav obrací k lidu se zájmem i s láskou a snaží se mu pomáhat, ale ne jinak než prací na jeho zdokonalení mravním a citovém. Víc nežli se zájmy lidu ztotožňuje se Hviezdoslav se státními zájmy buržoasní Československé republiky.

Pokud jde o Hviezdoslavovy mladší současníky, neodlišují se svým ideovým postojem nijak podstatně od Hviezdoslava. Světová válka — konstatuje Brezina — našla slovenský pracující lid politicky a kulturně vcelku nepřipravený pro události a úkoly, které válečná a poválečná doba přinášela. Nepřipravena byla i slovenská inteligence, procházející vleklou krizí. V zásadě dávají všichni slovenští básníci za pravdu vládnoucí buržoazii v jejím boji proti slovenskému proletariátu, protože si nedovedou poradit s protiklady — jak se jim to aspoň jeví — zájmů národních a sociálních, s protikladem československé státnosti a socialistické revoluce. Brezina obviňuje slovenskou inteligenci, že byla od života a zájmů lidu odtržena, básníky však do tohoto odsouzení docela nezahrnuje. Příčiny jejich tápání sledává spíše v těsném sepětí s konservativní vesnicí, což zase souvisí s opožděným hospodářským a sociálním vývojem Slovenska. Když se potom národní společenství mění a diferencuje, když sám rolnictvo se rozkládá a přestává být pevným „základem společenosti“, ideový zmatek ještě vzrůstá.

Výsledný obraz podaný Brezinou je výmluvný tím, jak se od básníka k básníkovi objevují tytéž rozpory. V jejich dokumentaci spočívá hlavní přínos Brezinova zkoumání. Shromáždil básně vítězí se thematicky k současným událostem a poskytl přehled o tom, jak se slovenští básníci k událostem vyslovili. Jednostranný thematický zřetel ovšem práci podstatně ochuzuje. Výklad, proložený častými citáty a parafrázemi, nepozvedá se nad popis a ilustraci a také závěry jsou dosahu jen velmi povšechného. Otázka po působení převratných událostí na vývoj slovenské literatury se zúžila na zachycení okamžité, bezprostřední básnické reakce. Vzájemný vztah umění a společnosti pak vychází značně zjednodušeně, literatura se svými specifickými vlastnostmi, zákonitostmi a funkcemi uniká ze zorného pole autorovy pozornosti. Brezina nevychází ze stavu, členitosti a vývojových možností slovenské poesie, nýbrž ze společenských faktorů a teprve potom hledá v literatuře jejich odraz. Tento postup předznamenává hned první kapitola, přinášející jen všeobecný přehled orientovaný výhradně politicky a historicky, nikoliv literárněhistoricky. Brezina má přítom sklon vyvozovat umělecké hodnoty přímo z hodnot ideových (vyslovně k tomu ukazují tyto věty na str. 145: „Z tohoto hlediska, z hlediska morálky boja proletar-

riátu a nie z hľadiska nejakých absolútnych, večných právd, bude treba preskúmať i životnú opravdivosť a teda i umelecké hodnoty ďalšej príležitostnej hviezdoslavovej básne...“). Hľadisko ideové správnosti povyšuje Brezina ve skutečnosti na jediný kritérión, a proto jeho snaha proniknout k zákonitostem vývoje slovenské poesie, jak se o ní zmiňuje na str. 123, dospívá k výsledkům jen velmi omezeným.

Uspořádání knihy působí nedomyšleně jako celá její koncepce. Je na příklad podivné, že o nejstarším básníkovi čteme až v poslední studii. Také o slovenských literárních časopisech se pojednává až téměř na konci knihy, a to ještě v nevhodném a docela vnějším spojení s nástupem nejmladší básnické generace. Nechci vznášet otázku, zda bylo správné ohraničit výklad rokem 1921, rozhodně však měly být naznačeny perspektivy dalšího vývoje. V zbanalovaných a nepřesných významech užívá Brezina termínů realismus, úpadkové buržoasní směry, typičnost, naturalismus. Operuje s nimi jako s něčím daným a nepochybným, co se nemusí blíže vysvětlovat. V jednotlivostech vzbuzuje pochybnost obsáhlý výklad o Royově poezii, která vznikla dávno před r. 1917. Je pravda, že knižně vyšly tyto básně až v r. 1921, a že tehdy tedy také působily. Ale tohoto ohlasu, který jediný opravňuje zařazení Royových básní do souvislosti let 1917—1921, si Brezina nevšímá. Zabývá se vztahem básník—báseň, nikoliv vztahem báseň—čtenář. Naproti tomu z E. B. Lukáče pojednává kniha jen o básni Padlým za Slovensko, která vyšla až r. 1927, a jak Brezina soudí, teprve tehdy byla také napsána; na vysvětlení a zdůvodnění uvádí, že se báseň tematicky váže k revolučním událostem z r. 1919 a že podhaluje vzrůstající se společenské rozpory v Československé republice. Je to názorný doklad toho, jak výlučně tematický zřetel zavádí.

Milan Suchomel

Milan Pišút, Janko Král. Život a básnické dielo. (Slovenský spisovateľ, Bratislava 1957. Str. 207.)

Profesor Komenského university v Bratislavě Milan Pišút se už po dlouhá léta zabývá literární tvorbou štúrovců; právě před dvaceti roky vydal svoji habilitační práci *Počiatky básnickej školy Štúrovej*. Nejvíce ho upoutalo dílo Janka Krále; jemu věnoval již jednu studii a zvláště objevnou knihu *Básnik Janko Král a jeho Dráma sveta* (1948). Pišút důkladně prostudoval rukopisnou pozůstalost J. Krále, uloženou v archivu Matice slovenské, a pokusil se jednotlivé nesouvislé zlomky zařadit do kontextu básníkovy života a díla, které tak doplnil o nové, dříve neznámé stránky. Výsledkem této usilovné pramenné práce bylo vydání Králova *Súborného diela* (1952), jež po prvé představilo tohoto velkého slovenského básníka relativně v úplnosti.

Byl tedy Milan Pišút nad jiné povolán, aby nám dal i populárně psanou syntetickou monografii o Janku Královi, v níž by shrnul výsledky svých výzkumů. Pišút vyvrací rozhodně tradiční představu o divém, záhadném, až démonickém básníku. Autor sice nepřechází Královy povahové vlastnosti a zvláštní vnitřní ustrojení, ale hlavní důraz klade na vložení jeho života a díla z dobových společenských souvislostí a z Královy účasti na rušném dění let čtyřicátých. Básnické počátky J. Krále v Pišútově práci přirozeně vyrůstají ze vzdušné vlny štúrovského hnutí. Král však předstihuje ostatní vrstevníky tím, že nevidí jen rozpory národnostní, ale spatřuje za nimi též protiklad mezi poddanými a pány. Pišút přesvědčivě dokazuje, že zvláště pobyt v Pešti v letech 1845—1848 přivedl Krále k poznání, že národnostní otázka je pouze jednou složkou boje za občanská práva a za osvobození lidu. Pro svůj krajní radikalismus se Král dostal do sporů se Štúrem a jeho druhy, když požadoval otevřený opoziční boj proti Vídni; zde — jak objevně ukazuje Pišút — mají kofen některé pověsti o jeho podivinství apod. Ve *Výlomcích z Jánošíka*, oslavujících vzbouření venkovského lidu, dal Král jako první jánošíkovské tradici sociálně a národně revoluční smysl. Nejeteveněji projevils svůj odmítavý vztah k současnému společenskému uspořádání ve zlomcích, které většinou zůstaly až donedávna v rukopise a z nichž teprve Pišút rekonstruoval cyklus *Dráma sveta*. Král v něm bichuje mocné vladaře světské i duchovní, vykořisťovatelskou šlechtu, život vyšších vrstev atd. a vyzývá k činům; ve svých verších vyjadřuje víru, že přijde revoluční bouře, která smete zotročovatele, a sní o novém, svobodném světě, zabeném bratrovražedné nenávisti a bídy. Půdu k revoluci připravoval Král i za svých cest mezi venkovským lidem. A když roku 1848 revoluce vypukla, odešel Král hned v březnu burcovat slovenský lid do boje za svobodu, což mu záhy vyneslo desetiměstní žalář (jen taktak unikl šibenici). Pišút vyvrací názor, že vězení Krále zlomilo; po propuštění se Král přidal ke Štúrovi a ve svých básních z r. 1849 (autor zde opravuje dřívější datai některých básní) plane stále ještě vírou v lepší zítřek a bojovností. Teprve když všechny jeho naděje byly zklamány, upadá Král do pesimismu a skepse, ztrácí vůli tvořit a umlká. Jen nakrátko ještě vytryskl jeho básnický pramen r. 1861, v čase nového vzruchu slovenského národního hnutí, kdy Král napsal